

SÜLEYMANİYE'DEN YÜKSELEN "ÖZ YÖNETİM" TALEPLERİ

“

Bağdat-Erbil ekseninde varılan anlaşmaya göre, IKBY petrol üretiminden günlük 250 bin varilli State Organization for Marketing Oil'e (SOMO) aktarmayı, Bağdat ise IKBY'deki memur maaşlarının federal bütçeden karşılanmasını kabul etmiştir.

”

Feyzullah Tuna Aygün

Araştırma Asistanı, ORSAM

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde (IKBY) 2006 yılında yönetimin birleştirilmesinin ardından federatif bölge mali kriz, IŞİD ile savaş, başarısız bağımsızlık referandumu tecrübesinin ardından Bağdat'ın müdahalesi ile “tartışmalı bölgeler”den çekilmek zorunda kalmıştır. Yaşanan bu olaylar, bölgenin merkez ile olan ilişkisini etkilediği gibi bölge içerisindeki aktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerini de etkilemiştir. Bu doğrultuda değişen güç dengesinin sonucu olarak Süleymaniye Vilayet Meclisi, yönetimin yerleştirilmesi olarak tanımlanan “öz yönetim” kararı vermiştir. Karara ilişkin bölge içerisinde karşıt tepkiler

geldiği gibi bölge dışından olumlu tepkiler gelmiştir.

2005 yılında kabul edilen Irak Anayasası ile fiilen 1992'den beri özerk olan IKBY, Irak'ın federatif bölgesi olarak tanınmıştır. 1992 yılından beri Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) arasında

etki bölgelerine ayrılmış şekilde iki başlı yönetilmesine rağmen 2006 yılında ortak hükümet kurulmuştur. Ortak hükümet kurulmasına rağmen yönetimdeki iki başlılık sürmüştür; KDP'ye bağlı peşmerge Erbil ve Duhok'ta, KYB'ye bağlı peşmerge güçleri ise Süleymaniye vilayetinde partisi adına kontrol sağlamıştır. 2005 yılında

KDP ve KYB arasında yapılan ve “stratejik anlaşma” olarak ifade edilen uzlaş, görünürde “iki başlı” yönetimi ortadan kaldırmasına rağmen fiili olarak partilerin kendi bölgelerindeki yönetimini pekiştirmiştir. Zira iki parti arasındaki güç dağılımı pekiştirilmiş ve partilere bağlı peşmerge güçlerinin diğer partinin etki alanına girmemesi konusunda anlaşma sağlanmıştır. Anlaşma sağlanan diğer bir konu ise IKBY’deki önemli pozisyonların KDP ve KYB arasında rotasyona tabi tutulması olmuştur. Ancak IKBY Parlamentosu’ndaki güç asimetrisinin KDP lehine açılmasıyla birlikte rotasyon gerçekleşmemiştir.

Tarihsel Arka Plan ve Süreç

KDP ve KYB arasında sağlanan 2005 uzlaşısının yürütülmesinde ortaya çıkan ayrışmalar, güç den-

gesinde zayıf düşen KYB’nin farklı arayışlara başvurmasına neden olmuştur. Bu adımların bir örneğini ise 23 Mart 2020 tarihli Süleymaniye Vilayet Meclisi oturumunda, memur maaşlarının ödenmesindeki gecikme tartışılırken IKBY’den açıklama istenmiştir. Zira, 2020 yılında IKBY memur maaşları ödenmemiştir. Bunun ardından Süleymaniye Vilayet Meclisi’nin 30 Nisan 2020 tarihli oturumunda, mali konuları da kapsayan “öz yönetim” talep ettiklerine dair IKBY’ye yazı gönderilmesi kararı alınmıştır. Zira, IŞİD ile savaşın yoğunluklu olarak yaşandığı 2014-2017 yılları arasında IKBY, yaşadığı finansal kriz nedeniyle memur maaşlarında kesinti uygulamıştır. Ancak, Irak eski Başbakanı Haydar el-Abadi, 2018 yılının başında Erbil ile anlaşmaya vararak eski Başbakan Nuri el-Maliki döneminde başlayan krizi bitirmiştir. Bağdat-Erbil ekseninde varılan anlaşmaya göre, IKBY petrol üretiminden günlük 250 bin varil State Organization for Marketing Oil’e (SOMO) aktarmayı, Bağdat ise IKBY’deki memur maaşlarının federal bütçeden karşılanmasını kabul etmiştir. Ancak söz konusu anlaşma IKBY tarafından uygu-

lanmamıştır. Buna rağmen Bağdat'ın, Ocak 2020'de yılın ilk dört ayına ait memur maaşlarını Erbil'e göndermiş olmasına rağmen IKBY'deki memur maaşları ödenmemiştir. Süleymaniye merkezli KYB ise IKBY'de yaşanan finansal krizin sebebi olarak KDP'yi görmekle birlikte Erbil'e karşı bir koz olarak elinde tutmaktadır.

Süleymaniye Vilayet Meclisi'nin "öz yönetim" talebi Erbil tarafından "IKBY'de iki başlılığa hizmet edecek" bir talep olarak değerlendirilmiştir. Dahası söz konusu "öz yönetim" talebinin bölgeselleşmenin ilk adımı olarak değerlendirilmesi KDP'nin yoğun tepkisine neden olmaktadır. Zira, Süleymaniye merkezli "öz yönetim" talebinin mevcut hali itibarıyla idari ve mali konuları önceleyen bir talep olduğu belirtilmektedir. Söz konusu talep, Süleymaniye'nin mali konularda IKBY'den ayrı olarak Bağdat'ta aktör olarak kabul edilmesini içermektedir. Süleymaniye'nin mali konularda IKBY'den bağımsız olarak hareket etmesi, IKBY Maliye Bakanlığı'nı işlevsiz hale getirecektir. Ancak KYB için 2018 bütçesinde vilayet olarak kabul edilen Halepçe'nin bütçe payı olarak, vilayet kurumlarına sahip bir yapıya dönüşmesi, mali "öz yönetim"den öteye geçilmesi için önem arz etmektedir. Bu nedenle KDP'nin, Halepçe'nin vilayet statüsüne kavuşmasına yönelik üstü kapalı bir itirazı olduğu da ifade edilebilir. Süleymaniye merkezli bölge kurulması talebinin daha iyi anlaşılması için siyasi, ekonomik ve mali gerekçelerin incelenmesi yerinde olacaktır.

“
Süleymaniye'de “öz yönetim” kararının verilmesinin güç dengesinin KDP lehine kaymasına karşı Süleymaniye merkezli partiler tarafından bir koz olarak da kullanıldığı söylenebilir.

Siyasi, Ekonomik ve Mali Gerekçeler

“Öz yönetim” tasarısını hazırlamakla görevlendirilen komisyonun oluşturulmasının ardından Erbil'e kararın iletilmesi için yazı gönderilmiştir. Süleymaniye'de “öz yönetim” kararının verilmesinin güç dengesinin KDP lehine kaymasına karşı Süleymaniye merkezli partiler tarafından bir koz olarak da kullanıldığı söylenebilir. Bu doğrultuda tasarı Süleymaniye merkezli partilerin, vilayetin gelirlerini artırmaya yönelik bir girişimi olarak değerlendirilebilir. Ancak Süleymaniye merkezli partilerin “öz yönetim”de ısrarcı olması, memur maaşlarını alamayan Süleymaniyelileri

yatıştırmanın ötesinde, “öz yönetim” ve hatta bölgeselleşme konusunda popüler bir talebe dönüşebilir. Zira, başta KYB olmak üzere Süleymaniye merkezli partiler, IKBY memur maaşlarının ödenmesi konusunda yaşanan sıkıntılardan dolayı Erbil yönetimini suçlamaktadır. Hatta ocak-nisan memur maaşlarının, Bağdat'tan Erbil'e gecikmesiz gönderilmesine rağmen IKBY içinde vilayetlere dağıtılmaması Süleymaniye'de memurların tepkisine neden olmuş ve hastanelerde çalışan sağlıkçılar tarafından acil vakaların dışında hasta kabul edilmemiştir. Bu doğrultuda KYB, IKBY içerisinde yer alan vilayetlerin, bütçe paylarını doğrudan Bağdat üzerinden almasını istemiştir. 2009 yılında IKBY Parlamentosu'nda kabul edilen vilayetler yasası, vilayet meclislerinde alınan bütçe ve kalkınma planlarını, IKBY kabinesinin denetimini ve onayıyla yürürlüğe girmesini ön görmektedir. Bu durum ise KDP'nin IKBY Parlamentosu ve Kabinesinin bölgedeki yerel kararlarda da en etkili aktör olmasına neden olmaktadır.

“

KDP federatif yönetimdeki ağırlığını kullanarak 32 sandalyeli Süleymaniye Vilayet Meclisi'nde üç temsilciye sahip olmasına rağmen dolaylı olarak alınan kararları veto etme yetkisine sahip olmaktadır.

”

Süleymaniyeli partilerin “öz yönetim” talebi, yönetimin yerleştirilmesi olarak değerlendirilebileceği gibi KDP ve KYB etki alanlarının coğrafi olarak da ayrı olmasıyla yönetimdeki “iki başlılığın” pekiştirilmesi olarak yorumlanabilir. Diğer taraftan, parlamento ve kabinedeki KDP ağırlığı ve kabinenin vilayet yönetimleri üzerindeki etkisiyle birlikte Süleymaniye vilayetindeki dolaylı KDP etkisinin sürmesi beklenebilir. Zira, KDP federatif yönetimdeki ağırlığını kullanarak 32 sandalyeli Süleymaniye Vilayet Meclisi'nde üç temsilciye sahip olmasına rağmen dolaylı olarak alınan kararları veto etme yetkisine sahip olmaktadır. Buna karşılık 32 sandalyenin 23'üne sahip olan KYB ve Goran Hareketi ise vilayet meclisinde karar çıkartacak çoğunluğa sahip olmasına rağmen federatif yönetimin veto yetkisi nedeniyle yerelde karar almakta zorlanmaktadır.

Irak Anayasası, federatif bölgelerin siyasi istikrarını koruyabilmesi için merkezden yapılan kamu hizmetlerinin bölgesel hükümetler aracılığıyla yapılmasına müsaade etmektedir. Bu nedenle merkezi hükümete bağlı bölgelerdeki kamu hizmetlerinin mali karşılığı bölgesel hükümetlere ödenmektedir. Bu durum bölge içerisinde yer alan

vilayetlerin ekonomik kaynak kullanım gücünü artırmaktadır. Zira Irak nüfusunun yaklaşık beşte birinin yaşadığı Bağdat, vilayet bütçesi olarak bütçenin yüzde 15'ini almaktadır. Diğer bir yandan ise Irak bütçesine gelir olarak en büyük katkıyı sağlayan Basra vilayeti, herhangi bir federatif bölge içerisinde yer almayan vilayetler arasında nüfus oranından daha fazla bütçe alan tek vilayet olarak dikkat çekmektedir. Ancak Erbil, Duhok ve Süleymaniye vilayetleri, IKBY federatif bölgesi içerisinde yer aldığı için nüfus oranının yaklaşık üç katı daha fazla vilayet bütçesi almaktadır. Ancak IKBY hükümetinin paylaşılması konusunda başbakanlığın KDP'den sonra KYB'ye geçmesi konusunda sağlanan anlaşmanın uygulanmaması yönetimde KDP'nin etkinliğini artırmıştır. KDP'nin kontrolü altında bulunan Erbil ve Duhok'taki nüfusun Süleymaniye'den fazla olması, KYB tabanından Goran Hareketi ve Yeni Nesil Hareketi gibi partilerin ortaya çıkması ve KYB'nin Kurucu Başkanı Celal Talabani'nin ölümü sonrası parti içerisinde yaşanan hizipleşme IKBY'deki güç dengesinin KDP lehine değişmesinin diğer nedenleri olarak sayılabilir.

Süleymaniye merkezli partilerin “öz yönetim” talebi ekonomik ve mali gerekçeler doğrultusunda incelendiğinde Süleymaniye'nin Irak'taki federatif bölgelerdeki diğer vilayetlerden daha iyi ekonomik koşullara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir yandan ise IKBY içerisinde, bölgesel farklılıkların gelir üzerinde belirleyici bir rol ortaya çıkarttığı söylenebilir. Bu nedenle Süleymaniye merkezli partiler, “öz yönetim” talebi ile yerel-

den yönetimin gücünün artırılmasının yanı sıra bölgesel gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılmasını istemektedir. Buna rağmen Süleymaniye merkezli partilerin, olası bir “öz yönetim” durumunda bölgedeki KDP-KYB arasındaki güç paylaşımına ilişkin nasıl bir tavır takınacağı bilinmemektedir. Zira, IKBY içerisinde KDP ve KYB'nin peşmerge gücüne sahip olması bölge içerisinde “diğer bölgelere” karşı silahlı baskı oluşturulmasını engellerken, Süleymaniye'de sadece KYB'ye bağlı peşmerge gücünün olması uzun vadede KYB'nin Süleymaniye'de tek aktör olarak kalmasına neden olabilir.

“Öz yönetim” kararından önce iç savaş yaşamış iki aktör olan KDP ve KYB'nin ilişkileri değişkenliğini korumuştur. Dönemsel dinamikler itibarıyla bu iki aktörün yakınlaştığı ve farklı politikalar izlediği süreçler olmaktadır. 2018 yılında yapılan Irak Parlamentosu seçimlerinden önceki bütün seçimlerde IKBY dışında kalan bölgelerde iki parti tek liste olarak seçimlere girmiştir. Ancak 2018 seçimleri ile bozulan “anlaşma” ile iki parti arasında başta tartışmalı bölgeler konusu üzere bazı siyasi meselelerde ayrışma yaşanmıştır. İki parti arasındaki ayrışma da seçimlerden sonra Irak Parlamentosu'nda oluşturulan “birleşik blok” ve IKBY hükümetinin kurulması ile yumuşama eğilimine girmiş olmasına rağmen farklılaşma varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla “öz yönetim” taleplerini, KYB-KDP arasındaki kırılmalı ilişkileri yoğunlaştırma potansiyeline sahip yeni bir dinamik olarak değerlendirmek mümkündür. ■